

КОЛХОЗЧУЛАР КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ БАЙЫР!

БҮГҮ ЧУРТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫДАР!

1925 ЧЫЛА
УЛАНДЫНГЕН

1969 ч.
ОКТАБРЬ

24

ПЯТНИЦА
№ 251 (8097).

Өртөө 2 көп.

Көдө болгаш суг ажил-агый ажилдакчылары! Черни
мелиорастаарының, көдө ажил-агыйны химиждеринин
болгаш комплекстиг механизастаарының программаны
амыдыралга улам идепкейлиг боттандырыңар!
Көдө ажил-агыйның ажил-ишчилери, көдө ажил-агый
чылын организастыг доозуп, келир чылдың дүжүдүңге
быжыг үндезинни тургузаалы!

(Октябрьдин социалист Улут революциянын
52 чыл юбилей СЭКП ТБ-нин Кыргызыларында)

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ БИРГИ РЕСПУБЛИКА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Коммунист партия болгаш чааа, Владимир Ильич
Ленин боду күш-ажылчы тараачылар дугайында, көдө
ажыл-агыйны хогуудеринин болгаш быжыгларының дуга-
йында сатып салып келген. Колхозчу тургузуп көдөңн
ажыл-ишчилеринин күш-ажылы бүдүрүктүгү болдурган,
оларның амдыралын таптыгына кылдыр өскөрткөн. Мо-
ну бишти республикамыстың чыңоондо тодаргай көрүп
болур.

Совет эрге-чагырганың чыдарының дүжүдүңдө бишти
Тываның көдө ажил-ишчилери көдө ажил-агый бүдүрү-
гүңнүң бүгү-ле адыралында кайгамчыктыг чедишчилерин
чедиш алган. Ам бүгү чүзүң маалдарың баш саны бир
миллион амыр турар. Тарылга шолу барык-ла 400 муң
гектар чедир калбарган. Ховуларда болгаш фермаларда бирги
чөргөңн техникамы амырлап турар.

Республиканың чер болгаш мал ажилдыгы беш чыл-
дың дөрткү чылында улам-на күженишчилеринин амырла-
дына, күрүңгө тараа болгаш дүк садарының планын
күсөткен. Күрүңгө эң болгаш сүт садарының тос айлар
планын чедишчилеринин доозулган.

Тываның колхозчулары В. И. Ленинни төртүңгөн ху-
яңы бээр 100 чыл болур оюнга болгаш колхозчуларын
III Бүгү-милет съездинде төлөткө белек-биле ужуражар
дөңн, чарышты калбарышпаан, уруг чедишчилеринин че-
диш алган. Республиканың конференциязына киржири-биле
колхозчулардан согузуп келген төлөкчелер ол дугайын
айтып туралар.

Бишти республиканың колхозчуларының бирги респу-
блика конференциязын бүгү азынтылар. Конференцияга рес-
публиканың бүгү бүдүрүшүндө 280 делегат кетип кел-
ген. Олар — колхозчуларын өң-өң муңагы килерин. Се-
птербиде болгаш октябрьдин этезинде республиканың 28
колхозунга көдө ажил-агый артыңгы Чикер Уставын
төлөткөңн чүгалажып коор талаа-биле колхозчуларын
кыял хураалар болуп артыңгы. Бичаңгал, колхозчу
амдыралын хойжуу — Чикер Уставы чүгалажып коор-
туңгө бүгү-ле колхозчулар идепкейлиг киришкен. Колхо-
зчуларын районнар хураалары база-ла организастыг болуп
артыңгы. Ол хурааларда Устав төлөткөңн колхозчулар
эки-биле чүдүдүзүп көргөн.

Көдөңн ажил-ишчилери чедиш алдыгач чедишчилерин-
ге, колхозтарга бишти күрүңгөңн доктама көрү-
зүп турар уруг дуулаачыларын даяап алган, көдө ажил-
агый продуктуларын бүдүрүшүнүн техникниг бедерлерин,
Төрөн чуртка хой тарааны, ээтин, сүтү болгаш дүктү ба-
рып орадылган туралар.

Колхозчу тараачылар сөөлү чылдарда, маалың СЭКП
ТК-ның март (1965 чыл) Плениумун соода, бүдүрүлгөн
бүгү адыралын хожудеринге, чер ажилының культу-
раларын көдүрүшүн уруг чедишчилеринин чедиш алган. Ону биш-
тин республиканың колхозтарын чыңоондо тодаргай ко-
руп болур.

Барыш-Чемчикте «Большевик», Бич-Хемде «Кызыл та-
раачы», Тандыда «Революцияның чабымы», Каа-Хемде
«Октябрь 14-чыл», «Коммунисттер орку», Чоон-Хемчикте
«Искра» колхозтор боттарының баштайгы бажыларын айт
андызылган, мал илпирлерден болгаш бодуңн молотил-
калардан эгелен болза, ам олар хой саныг тракторларын,
комбайнларын, көдө ажил-агыйның кожар дериг-херек-
селдерин, механикниг мастерскаларын, гаражтарын,
электри станцияларын болгаш радиостанцияларын, сайыраң-
гай уруг ажил-агыйлар болу берилген. Уруг күш үер
ажылдарын механизастаашпаан, хой саныг мал кажаа-
ларын тургузган.

Ол үерин дүжүдүңдө колхозтарга тараа, мал чеди бол-
гаш өске-даа культураларын тарылга шолу каш катан у-
гатаан, маалын баш саны көвүдөңн, укаазын эңкезеп, про-
дуктузу бедер.

Бедик меркежиде механизатор кадрлар, дээди болгаш
ортукам эртеңинг специалистер колхозтарда аажок көпү-
дөңн. Саарган продуктуларын дөңн, колхозтар уруг орула-
ны ап туралар. Тараачыларын күш-ажылды колхозтарын
тургузуп турганынын баштайгы чылдарында ышкан, ам
мыңг эвес апарган. Бу бүгү чүлүр болза, бишти төрөн
Коммунист партиямыстың болгаш Совет асаагыстың ада
сатып салымышын ачымыр.

Колхозчуларын бирги республика конференциязын ут-
куушаан, хой-хой колхозтар күрүңгө тараа, эң болгаш
дүк садарының талаа-биле онаалгаларын амыр күсөткен.
Маалы хур кыштагыларын-биле оран-санааны септеп чыгы-
лаан болгаш малга четчир саныг чедиш белегеткен.

Чикер Уставын төлөткөңн чүгалажып корбушаан,
республиканың колхозчуларынын нинтинин очуңун хожуде-
ринге, даанган херээ дөңн артыг келжигүнү бурдунуң ха-
рымсалгалын бедерлеринге, колхозчуларга профсоюзлар ор-
ганнарын тургузарынче, колхозчулар колхозтан үндүрүш
колхоз баштар черинге чопшорорунче, репниял комне-
сализмниң даргазы өске амырлап хостаттыг турарынче
угаңган база өске-даа хой-хой күзөөңнлерин база сана-
ларын килерген. Ол бүгү санааларын болгаш күзөөңнлерин
колхозчуларын бирги республика конференциязына
чүгалажып коор.

Амгы үеде республиканың колхозтары хову ажилдарын
доозуп, келир чылдың дүжүдүңн үндөңн сатып, келир
үедеңн планнарын төлөткөңн, черин база техниканы эң
эки ажилдарын болдур аргаларын, тараа культу-
раларын дүжүтүп база мал ажилының продуктузу беди-
деринин кураалдарын дилеп туралар.

Көдө ажил-агый продуктуларын бүдүрүшүнүн талаа-би-
ти бүгү планнарын күсөткөн — колхозчуларын үшкү
Бүгү-милет съездинде эки белек болур.

ХҮН АЙТЫРЫ — КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. Быш
хоошуплап ора. Бо хүнүрде
малчылар кышка үдүр бүгү-
ле чүлүдүнн мак белекел
алыр дөңн кышмак амырлап
турар. «Большевик» колхозу-
нун фермаларында болгаш хой-
жу бригадаларында кышга-
лашкына белекел талаа-
биле сөөлү хүнүрде уруг
ажылдар чурттуңган.

Малчыларын 22 бажы-
ларын септегелер доозу-
ган. Кышга-лашкына белек-
ел ажилдарын чорудар бир
механизастаттыг эвено бар.
Ук эвено кышталар септе-
ген, септеп турар. Бо хүн-
ге чедир 570 тонна септеңн
кышталарга чедирген.

Саа Очурун ууртканы
ийн дугар хойжу бригада бо
талаа-биле эки амырлап.
Оң хойжулар боттарының
күжү-биле 120 тонна кек-

сулазы белекелген. Кышга-
лашкына белекелдин бүгү
ажылдарын мында доозулган.
Партия райкомунун болгаш
райкукомунун хойжу брига-
далар аразына шычир Кы-
зыл түгүн Саа Очурун бри-
гадазы ийн кварталга улаш-
тыр быжы-биле тузуп, че-
дишчилерин улам быжылап
турар.

Чурталга бажыларын,
кызыл-булуңуларын болгаш
чунар-булуңуларын септе-
ген уламчылап турар.

СӨХӨТҮН ажил-ишчилери
шөдөрдөн саваң бөлөрин
дооскан, херекеттер чер-
леринче сөртүп эгелен.

САРЫГ-СӨП. СЭКП-нин Каа-
Хем райком болгаш райку-
ком мал ажилдакчыларын

БИСТИН РЕСПУБЛИКАВЫС-
ТЫН КОЛХОЗЧУЛАРЫНЫҢ
БИРГИ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ
БӨГҮН КЫЗЫЛГА АЖЫТТЫ-
НАР. ТЫВАНЫҢ БҮГҮ РА-
ИОННАРЫНЫҢ КОЛХОЗТА-
РЫНДАН ТӨЛӨЗӨЛӨР ҮНДӨ
КЕЛГЕН.

ЧУРУНТА: республиканың
колхозчуларының бирги кон-
ференциязынын киржикчилери
— солагай талааңдан өң
талааңчы Монгуш-Тайга ра-
йонунун «Малчы» колхозунун
хойжуу С. О. Хунан-Нара, эл-
ла көдө ажил-агый артыңгы
хойжуу И. С. Чалыш болгаш
конференциянын аалчы —
Төжү районун «Тора-Хем»
совхозунун ажилчылар Ю-
милетинин даргазы С. М. Са-
мия.

С. ФЕОКТИСТОВУҢ ФОТОЗУ.

КРЕМЛЬГЕ ХҮЛЭЭП А ЛЫШКЫН

Башкыларын «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» кос-
мос корабльдеринин бөлүк ужудуушкун кыларын халы-
га болгаш чедишчилерин боттандырган эртеңиндерин,
конструкторларын, инженерлерин, техниктерин, ажил-
чыларын кайгамчыктыг шыгалдыкта, космоавт
ичтер Г. С. Шонинге, В. Н. Кубасовка, А. В. Филипповка,
В. Н. Волкова, В. В. Горбатова, В. А. Шаталова, А. С.
Елсеевке алдар кылдыр СЭКП Төп Комитетинин, СССР-ниң
Дээди Совединин Президиумунун, Совет асаагының өмү-
нөңн Кремльдин Съездилер ордууна октябрь 22-де ху-
лөп алышкын болган.

Чымылтанар Коммунист партияның болгаш Совет күрү-
нөңн удурутуучуларын, «Союз-6», «Союз-7», «Союз-8» ко-
рабльдеринин экипаж келжигүнерин диймиттиг адыш чектеп
уткаш.

Хүлөп алышкынын киржикчилеринге СССР-нин Ми-
нистрлер Чөвүлелинин Даргазы А. Н. Косыгин байыр чедир-
ген.

Хүлөп алышкын чүрөңн халымыңдан найыралдыг эр-
тең. (СЭТА).

Найырал митингизи

ВОЛГОГРАД (СЭТА). ЧКП ТК-ның Бирги секретары
Г. Гусак баштап, ЧССР-нин партия-күрүңн төлөкчелер-биле
Ф. Девриинский атыг трактор заводунун коллективинин
ужуружыгына чүрөңн халымыңдан өөрчүлүгү бол-
ган. Заводка СЭКП ТК-ның Политбюро келжигү. СССР-ниң
Министрлер Чөвүлелинин Даргазының Бирги ораалчымы
К. Т. Мазуров болгаш өске-даа совет албан килерин база
келген.

Трактор бүдүрер ишчилер аалчыларга боттарының бүдү-
рүлгө черин көргөсөн, социалист чарышка чедишчиле-
ринин чүгалаң берген.

Цехтеринин бирээңне совет-техослав найыралдыг ми-
тингиз болган. Алаа заводтун директору, Социалист
Күш-ажылды Маалыры В. А. Семенов, ажилчы В. Ф. Та-
расов, анык ажилчы С. А. Милога, партиянын Волгоград
обкомунун бирги секретары Л. С. Куличенко сөс алган.

ЧКП ТК-ның Президиумунун келжигү, ЧССР-нин Прези-
дентин Л. Свободанын чүгалаң митингизин киржикчиле-
ри чүрөңн халымыңдан өөрчү уткаш.

Эш Л. Свободанын чүгалаң чымылтанар уруг кичээңгел-
дин диньаң болгаш адыш чарышкыларын хой улаа үе
кирген. Чугаа доозурга, ЧКП биле СЭКП-ге, акы-дуңма че-
хослав уууска, быжыг совет-техослав найыралга алдар
болдурган байыр чедишчилерин чыңгылап турган.

Митинг партияны гым — «Интернационалды» мрлары-
биле доозулган.

«ИНТЕРКОСМОС-1» УЖУДУУШКУНДА

Октябрь 22-де СССР-ниң эр-
теңнер академиязының П. Н.
Лебедев атыг физика инсти-
тутунга «Интеркосмос-1» спут-
никти башкыларынын техник-
ниг дүңгөн ажил чорудар бо-
зучуң электеңн хурали бол-
ган. Эртеңн июльдин түң-
недерин чүгалажып, моон
сонгар кылдыр ажилдарын
программанын төлөткөңн.

«Интеркосмос-1» спутник ок-
тябрь 22-де эртенниң 10
малка Черин 120 дозандыр
ушкан. Оң аппаратуразын чо-
гуучалыг амырлап чоруту-
р. ГР-ниң СССР биле ЧССР-ниң
черде станцияларын спутникте
тургузуган тусая дамчы-
дылган эртем медделерин
түзөп алган, сайгалар ажил-
лап турар.

Шенделдин киржикчилери
чуртарын эртем черлери ду-
гурушкан программаны бугаар
Черин хайтарга кыларын
үргүлүшүп турар. (СЭТА).

Чыл планы күсөттүңген

ЧАДАНА. (Телефон-биле). Чоон-Хемчин
районун СЭКП-ниң XXII съездин атыг
совхозтун Дөңгүн сүт-бараан фермазының
коллективни ленинчи юбилейге уткушур
чарышка киришкен, социалист хулузге-
рин чедишчилеринин-биле күсөткөн, районда
фермалар аразында чарышка бирги черин
элзэш, партия райкомунун болгаш рай-
кукомунун шилчир Кызыл түгүн чаалап
алган.

Күрүңгө сүт садарының чыл планын

эртен тос айлар ишинде күсөткен. Ку-
рунениң белекел пунтуларынга үш чус
ажыг тонна сүтү дундаган.

Саанчылар ортуңда калбарган социа-
лист чарыштын мурунку олуруңда аны-
я коммунист Ооран Семен чоруп, бо чы-
лын инек буруңгө онааштыр 1800 ки-
лограмм сүтү саап алыр хүлзэлегзин сөс
айларда күсөткөн, 1970 чылдың үлүңгү
киришти амырлап киришкен.

Солун, журналдарны массаже

КЫЗЫЛДЫН ПАССАЖИР
авайды-агый бүдүрүлгөн
хой килжиги коллектив. Бо
чылды солунар болгаш жур-
налдар чыгыдылаан чоруда
таарымчалыг кылдыр
паралла тардырышын талаа-
биле чөвүдөңн беш келж
составтыг тургускан.

Олар чөвүдөңн септеген-
лер болгаш инженер-техник-
тиг ажилдакчылар ортуңга
паралла дугайында тайыл-
быр-массалыг ажилды кал-
бартып, чыгыдып алышкынын
булуңун организастаан. Чөвү-
дөңн тодаргай ап чоруткан
хемчеглеринин ачымыда со-
луннар, журналдар бижилди-
ген эки чоруп турар. Кол-
лективтин келжигүнери үш

муң хире рубльдин чагыды-
лаан кылган. Кирюшкын
алышкылар 30 хире рубльдин.
А. Воронин, В. Шульгин,
Г. Фокина болгаш өскө-
дө элзэн каш солуннар бол-
гаш журналдарын чагыдып
алган.

Хой-интинин паралла та-
радыкчымы В. Головаченко
онаашкан ажилды каш чыл
дүжүдүңдө ак септеңн күсө-
ткөн келген. Ол ийн муң-
лре рубльдин чагыдылаан
бижиткен.

АК-ДОВУРАК ХОРАЙДА

1970 чылдың паралла чагы-
дылаан ажилды органи-

Юнь-Яганың миллиону

ВОРКУТА. (Номи АССР).
Соңу чүңүтүң эң анык
«Юнь-Яга» шахтазы бо чыл-
дың эгезинде бээр бедик шы-
нарлыг бир миллион тонна хо-
мүр-дашты каскан. Ону назы-
ры планнаттыгынан ийн
неделя эрте чедиш алдыган.

Бо буруңгө черинин ко-
лективиз болза анык. Ажил-
чылар болгаш инженер-тех-
никниг ажилдакчылар орту-
ма-биле 30 харлыг.
«Юнь-Яганы» очулдурарга,
«Эртен-Булан» дээңн ол. Ук
шахта — В. И. Ленинниң тө-

руттуңгөн хүнүндө бээр 100
чыл болурун төлөткү уткууру
дээңн чарыштың эгелечилиг.
Шахтага кылдыр ажилдарын
механизастаттыг дөңнели
бедик.

Миллион тонна хөмүр-даш
казарының чедиш алдыган
хүнүндө коммунист Василий
Маркушинниң комплекстиг
бригадасы механизастаттыг
«1-МК» комплекс-биле амы-
давышаан, хонук дүжүдүңдө
2155 тонна хөмүр-дашты нас-
кан. Комплекстин төлөткөңн
күчү-шымалыңдан ийн

С. ГУБСКОЮНУҢ ФОТОЗУ.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

БЕШ ЧЫЛДЫН ТУДУУНДА

„Тыва кобальт“ комбинатында

Цехтер болгаш тус-тус ки-
жилер аразында социалист
чарыш калбарган. Коллектив-
тин чедишчилеринин ажилда-
рына чарыш уруг ужу-дуза-
лыг болуп турар. Амгы үеде
комбинатта — бүгү-ле амырлап
тураларын 41 хуузу комму-
нист күш-ажыл дөңн шим-
чөшкөңдө каттышкан. Ийн
коллективке коммунист күш-
ажылы деп атты тыгаскан.

Хой-хой коллективтер оңу че-
диш алыр дөңн демисежиле-
турар. Комбинатта коммунист
күш-ажылы 95 шалымызы
бар, 245 кижин оң бедик атты
чедиш алыр дөңн демисежил
турар.

«Тыва кобальт» тудат эр-
гелениң коллектив комбинат-
тын үүрмөктөп-хоолагар чегин
ажылдага кирип база бир
күш-ажылы тинелгенин че-
лип алган. Ону кыларына
Иргит Монгенин, Анатолий
Глуховтун туугузу бригадала-
ры шытараан.

КОММУНИЗМНИН ШКОЛАЗЫ

Делегаттар чугаалап тур Хүлээнгени күштүт

Колхоз кеңигүүнүгө кирип, хөйгө ажык-дузалыг апарганымдан бээр он дөрт чылдар эртпүр турар. Ынчан он алды харлыг турган мен. Хову бригадасын амылдаары-биле мени баштаар чөр быжыгалаан. Ол үдө бригадиринин амгы колхоз даргазы Эрендей Улан-оол чүө. Тускай эртемниг эвес, бадун амылдар кылып турдум. Колхозка ынчан турган эвээш саннын машина, трактор башкарган хал турар амылдарыга адааргаарым хөлчөк. Оларга көнүчүлүп-даа турдум. Сагыш-сеткилди дөстүндүрбөс, механизатор болуп деп күзөл тыптып илген. 1958 чылда ол боттанган. Кызылга өөредилгени дооснаш, колхозумга амылдап кириптим. Он бээр-ле техника-биле холбашканым ол.

Бистик колхозта хол-биле кылып амылдарын эвээжидир дээш, ичээлгей салып турар. Бо үдө мен ховунуң механик-застаттынган бригадасын удуртуп турар мен. Мал чени ажаап алышынынын үзүндө 10 кижи амылдап турдуусу. Чепсээвис: 3 трактор, 6 сизен кезер машиналар, бир болду-рунчу, бир сараат салынычы. План бузгаар боюнда 780 тонна мал ченин белеткээр сорулгалыг турган. Совет Тываның 25 чыл оюнуң бүүдүзүндө планыныгы ажык күсөтүшө, немей 250 тоннаны кылып деп хүлээлгени алгаш, база күсөткен бис. Бригада кеңигүүнери тракторист Бира Соян, кес-тирички Идам Балдан, сараатчы Валерий Танов оларның кы-зымач анылдар турарын мантавас аргакчы.

Эрткен чылын кеңээш шоланың сессии кызын доостум. Ол-ла чылын мени партия кеңигүүнүгө хүлээп алган. Чокта чаа болган колхозтун коммунисттериниң өтөт-сонгудалыг хуралы мөзү бедик идегалды көргүзүп, партбюро кеңигүү-нүгө соңгаан. Надаа Советтик депутатты хүлээлгенин күсө-дирин кызып тураа мен. Чокта Совет Тываның юбилейинге уткуштур Тыва АССР-ниң Дээди Советинин Президиумунуң Хүндүлүл билин-биле шаңнаттым. Бо бүгү—мээң бөдүүн иженинги бедик үнелели, ол чүдүлөр мени өртүп, ан-даа бедик харыскалалыг, эки амылдарым хүлээлгип турар.

Седен-оол НАМЗЫРАЙ,
Тес-Хем районда «Ак-Эрик» колхозтун механизатору.

Чарышты калбарткан

Бистик «Мурнакчы» колхозуусу бөдүүн тургустунганы-ның 20 чыл болуп оюн 1970 чылда — В. И. Ленинниң тө-рүттүнгөн хүнүндөн бээр 100 чыл болурунун чылында дем-деглээр. 20 чыл дээрге ындыг-ла үр эвес хуусаа-дыр. Ын-чалза-даа колхозчу тургустунун ачылында эраттарның амы-дыралы тантыгынамас кылдыр өскерилген.

Артель ам хой адырлык, экономика талазы-биле быжыккан, механизастаттынган улуг икээз амыл-агың бүүдүргөзү апар-ган. Шаанда кур чыткан черлер шуптузу аңдарынткан болгаш чаагай дүжүттү берип турар. Бисте гектар черден тарааның дүжүдү 10 центер болуп турар. Сугаттың черлерден оон-даа бедик. Мал болгаш чер амылдың продуктуларын күрүңгө дүжүдүрүшү планнарын амыл-агың чыл бүүдө ажык күсө-дип келген. Бо чылын-даа тараа, эът, сүт болгаш дүң сада-рының планын колхозчу амыл-ишчилер күсөткен.

Мен колхозтун инек фермазын эргелекчилеп турар мен. Шуй фермазында шупту муң ажык бода мал бар. Оң ишти-де сарлык 600 аныг. Фермада 15 кижи амылдап турар. Сазыкчылар инектен сүт саап алырының тос айлар планын күсөткен.

Малдың семиртилгенин онза ичээлгенин салып турар бис. Ол дээрге, малдың продуктулуун бедикериниң, ону кыш-тан хур азыларының бир кол чүгүл болгаш. Фермаңың кол-лективни малга четчир санын ченин белеткээр-биле чайгы үдө күженишкенин амылдаган. 60 тонна сизенин белет-кээш, мыштагда бүрүн чедирген. Бо болза, чүгө фермаңың малчынарының кескен сизени-дир. Колхоз малга четчир санын чен базазын тургузуп алган.

Амгы үдө мышка белеткел амылдарын чорудуп турар бис. Ферма мышка бүрүн белен деп чугаалап болур. Мышкың бода малдың 6 кезиң шыгашкары бар. Оларны септээш, мал ченин көртүп чедирген. Мыштагларда 10 тонна өдөн бөд-дүнгөн. Малчынар чурттаа 5 бажынары септеш чыгы-лаан.

Колхозчу амылдардың хойлуусу болур Чижек Уставтын чаа төлөвиленин бистик артыкчыны кеңигүүнери чугаала-мып көргөш, бүрүн-биле чүдүлүзүнгөн. Ужен амгы чыл-дарың дүгүзүндө бистик чуртувустун колхозчу тараачын-нарының амылдарында болгулаан найгаман улуг чаарты-галарны Чижек Уставтын төлөвилени тодогай көргүзүп ту-рар.

Оржанк ӨЛЗЕЙ-ООЛ,
«Мурнакчы» колхозтун Шуй фермазының эргелекчиси.

Үрезин-дүжүттүн үндезини

Таңды районда «Революцияның чалбыжы» колхозу урезин арыглаашкыныче улуг кичээлгенин угландырган. Бо хүнер-де колхозтун топ шаңдыда алыз-бүрү культулараның урезинерин бедик темп-биле арыглап, складтарже урун турар.

Бо чугула ажалды шаң эргелекчи Александр Шелюнов негедер дүштүр

организастан. Механизмдериниң башка-рыкчызы Николай Коаликин, ажалашкынар Татьяна Кононова, Елизавета Клепикова болгаш өскөдөр-даа ээлчег нормазын до-таамал ажык күсөтүп турар.

ЧУРУКТА: колхозтун топ шаңдыда урезин арыглаашкыны чоруп тур.

А. АПРИНЦ Фотозу.

Кол адыр—чер ажылы

Таңдыда «Революцияның чалбыжы» колхозтун ажал-ишчилери беш чылдын дөрткү чылынын планын даалгаарын хуусаа бетинде күсөдир, оон-биле Комму-нисттик партияны болгаш Совет күрүне-ниң үндөйлөкчизи В. И. Ленинниң төртү-түнгөнүн бээр 100 чыл болурунга тө-дөткө ууражыры-биле күженишкенин амылдап турар.

Колхоз экономиказының кол адыры — чер ажылы. Колхозтун ишти орулгазының 60 ажык хууун чер ажылындан ал турар. Тарылганын ишти шөлү 12030 га, оң иштинде тараа культулары 10400 га.

Бистик чер ажылыгарымыс бо чылын ишти тараа культуларынын бир гекта-рындан-ла 9,7 центер дүжүттү ал, күрү-неге 5000 тонна тараа сазар социализм хүлээлгенин чедипкини күсөткен. Оон-биле кады 5 чылда 22 муң тонна тараа сазар хүлээлгенин ажырып, 24500 тон-наын сатканыныс бөгү рапорттаары өө-рүңчүг-дүр.

Тараа культуларындан бедик дүжү-тү ал турарымың кол чажыды болза чер ажылының культуразын доктаамал экижидип турары болур. Шөлдерин бөс үнүштерин узуткаары-биле гербицидтерни калбак ахылап, минералдык болгаш органи-нитик чедипкиндилерин шөлдерге төгө-ри чылдан чымче көвүдөп турар. Тарылга шөлдерин хоралакчы насекомарын ужал чүдүлдү дузаы-биле узуткаар, ол ышкаш шөлдерин хат, сүт үргөдөр чорук-тарга ууар хемчеглерин ал чорудуп турар.

Чер ажылын сайырадып, оон хой са-ныг продуктуларын алыр дээш кызымач амылдап турар ишчилер бисте хой. Ажал-бойдустун байламы тараага чок бол-ганын бо чылга дүжүт ажал алышыны-ны биске берге болган-да болза бо ажал-ды районга бир дуугарында доостуусу. Комбайнер Михаил Чистобаев болгаш Владимир Кенден олар баштайгы үдө 720 — 720 га черини таразын чыттыр кестир-ген, оон соонда дөрт кезеринге ичкелкилг амылдаган. Оларын мактап шаңаанышкан, колхозтун Куш-ажылың алдары түктү көдүргөн.

Комбайнерлер Геннадий Петров, Тарас Яковлев, Чепелан Шырап олар бедик көр-

гүзүлгенин чедип алган. Ону барымта-лааш, колхоз баштаар чер, парком болгаш профилел комитети Петров болгаш Шы-рапты Кызыл — Абакан — Киев — Одес-са — Симферополь — Волгоград аразы-ның турисчи поездинин киржикчилери-ниң аразына колхозтун күсөл-биле кир-ген.

Партия кеңигүүнү, тракторист Михаил Дашыпан 370 га черге кукуруза тары-рынга киржип, кукурузачы эвеноу узур-туп, оон 7000 тонна ноган масса алыр тургаш, 9 муң тоннаын алган. Электри-биле каннакчы Михаил Сугаков, үчкөччи Александр Качалов, бригадир Сергей Ку-равцев оларның үрө-түндөйгү амылдап келгени демдеглээр чүтүлө.

Чер ажылын сайырадырынга артыкчы-ныг агроному, Тыва АССР-ниң алдарыг агроному Ольга Чувачева кыргын уу-гу үдү-хуузу демдеглөйүн бээр болза ча-стырыг болуп ийик. Эм Чувее ол колхозта 24 чыл иштинде үзүктөл чок амылдап, колхозчуларын авторитетин чөптү-биле чаалап алган.

«Революцияның чалбыжы» колхозтун тараажылары чайгы болгаш күсүк чер а-дарылганын планын күсөткен. Бо хү-нерде кызыл-тастың 1800, арбайын 200, суланың 600 тонна урезини урун, оон бирги арылаашкыны дооскан. Бо болза биске четчир урезин, минчалза-даа кур-гавыр урезинер белеткээрин уламчылап ту-рар бис.

Ам чер ажылынга киржип турган бүгү техниканы чайгыс черге чычы, оң септе-лгеш бүгүндө эгелер чоруда берген. Ын-чангаш келир чылын тараа культура-ларын бедик дүжүттү алырының эргөжөк чугула магадылалары тургустунуп турар бол.

Колхозчуларын ишти хуралыга кол-хозтарын Чижек Уставының төлөвиленин чугаалажып, ону бир үн-биле чүдүлү-түп көргөн. Ол Чижек Устав артыкчыларын экономиказын көдүрүнгө, колхозчулар-ды коммунисттик кижизингизинге улу-ролду ойлап, чоңуң чаагай чорун бедик-деринге бүрүн-биле дүжүтүп турар.

И. КОНОНЕНКО,
колхозта партком секретары.

КОММУНИСТИК ПАРТИЯНЫН УДУРТУЛGAZY-БИЛЕ КОЛ-ХОЗЧУ ТАРААЧЫННАР АЖЫЛЧЫН АНГЫ-БИЛЕ БЯК БОЛГАШ БУЗУЛБАС КЫЛДЫР ЭВИЛЕДЖИП АЛГАШ, БИСТИН ЧУР-ТУВУСТА КОММУНИЗМНИН ТУРГУЗУШКУНУНДА ИДЕПКЕ-ЛИГ КИРЖИП ТУРАР.
(Колхозтун (көдө ажал-агың артыкчыны) Чижек Уставының төлөвиленинде).

ЫРАККЫ МӨГЕН-БҮРЕНДЕ

ХОИЖУ

Монгун-Тайга районунуң «Мөгөн-Бүрөн» колхозунуң ке-нигүүнү Иргит Делер-оол то-рөөн колхозунагы үр үдө хой мадап келген.

Бо ажал-агың чылында 100 хойга онааштыр 98 хураган-ны, хой сапындан 1950 грамн дүңтү ол алган. Малчының ышпа удуз беттелели эки. Кышкыңың човула 4 тонна амыл сизенин белеткен ал-ган. Артель баштаар чери хойбунуң эки ажалын үнел-еп, халас пүткөв-биле ша-наан. Колхозтун шөлбаны бо хүнерде оон-он муракчылар-биле кады Абакан — Киев — Одесса — Севастополь — Хер-сон — Волгоград мичаадыр турисчи поезд-биле бистик Төрөөн чуртувустун кайгам-чыктыг булуңларын ам эртин, сонугурап чоруп турар.

ЧУРУКТА: колхозтун топ шаңдыда урезин арыглаашкыны чоруп тур.

А. АПРИНЦ Фотозу.

А. АПРИНЦ Фотозу.

САРЛЫК

КАДАРЧЫЗЫ

Мөгөн-Бүрөнниң тайгала-рында меңгилер чурттуг сар-лыктар оларлап чоруптур. Ка-дыр-берт, харлыг тайгалар те-лер сарлык маалды колхозчу Серен Дери-Бижип оң

чылда кадарып келген. Бо үе-инд иштиде кадарган сар-лыкын чаш толун чыл бүрү-де четче ап, эки семиртилге-ни чедип алган муракчы-ларын олурунда үнгөн.

Соолгу үдө муракчы мал-чын сарлыктарын чүзүпүн чагыс аай болдуларын бот-идеккейге алгаш, бүүдүрүкчү-лериниң чүзүпүн чагыс аай болдурган. Түңнелде торут-түнгөн бызаалар шупту ак оңуң болуп турар.

Бо хүнерде малчын сар-лыктары-биле Мөгөн-Бүрөн кесипти бажы Сары-Ой тай-галының чум оларынча бар-ган. Сарлыктын күжү эки бол-ган турум кышты эки эртер, узуг азырал чок мал. Ын-чалза-даа малга ээ болбос бо-ла, оон өздүдөзүңгө, баш са-пынга хорамча тура бээрин эи Дери-Бижип эки билер. Ынчангаш оларны туза кады-рып, хайгаарал, чамдык не-меделер ченин-даа бээрин ба-дымса сагыр.

БЫЗАҢЧЫ

Малга таарымчалыг калжа, турлаг чокка көдөз ажал-агының бо адырының шу-лаваам билингир. Ширнең

Иргитович Сундуй 19 чыл ту-дуг кылмып, бызаңчылап кел-ген.

Ширнең Иргитович чүгө колхоз малчынарына эвес, Кызыл-Хал сууруң чуртта-чыларына эрлик, хүндүлүг кижи. Чүгө дээрге колхоз то-вунде чурттага бажынарын-дан эгелээш, мында контора, албан организация черлери-нин бажынарында оң хой дөдөбөни, кылымпаан бажы-чы чок.

Совет Тываның 25 чылынын бүүдүзүндө Ш. И. Сундуй Тыва АССР-ниң Дээди Советинин Президиумунуң Хүндүлүл би-лин-биле шаңаткан.

Ширнең Иргитович амгы үе-де туужугулар И. Докан, И. Көкөөк олар-биле 70 тонна ажык мал чени шыгашкар складтын түдүүн доозуп ту-рар. Ажылында бердинген хоо-чун бызаңчы дугайында түс-черде уран чүгө болуңуң киржикчилери мындыг чаа мры чөгаткан иралажып турар.

Шига дайы чезип турда Чиргичиниң чоруп шылдар, Ширнеңиниң чоруп турда Чидик бистик бады

шылдар.

Х. КУСКУН-ООЛ.

ЧЫЛДАРНЫН БАЗЫНЫ

Көдөз ажал-агың артыкчы-ныг аа Чижек Уставының төлөвиленин амылдап кылгаш, оон колхозчуларын ишти чугаалажышынынга кир-ген чорук Коммунист пар-тияны болгаш Совет чазак-тың колхозчу амыл-ишчилер дугайында ада сагыш са-лымшыкынын база бир ча-плерошканын болур. Ынча-гаш бистик колхозтун кеңи-гүүнери колхозчу амылдар-ды хойлуусу болуп ол чаа Чижек Уставтын төлөвиленин чугаалажырынга ичкелкилг киржиңер болгаш боттары-ның саналдары-биле чамдык не-меделерин кирерин сүмө-дөзүңер.

«Тинелте» колхозтун орга-низастанынг тургустунга-нымың баштайгы чөш—1948 чылда ажал-агыңга күш-ажыл кылып шыдар 88 кили турган. Оларның ажалалы-га 5 сепла, чагыс молотни-ка, ат-биле тараа кестирер 2 яктка, сизен кестирер 15 ма-шина турган. Малдан: 27 инек, 28 хой, 47 ошкү—кол-хозтун бар-ла өчүзү ол. Ын-чангаш чылга онааштыр ортумча-биле санаагар күрү-неге 24 тонна тараа, 3 тонна эът, 46 кг дүң сазып турган болгаш сүтү сазып турган. Ол өйдө колхоз бүүдүргө-лени адыралы хаман чок, колхозчуларын бажынары-га бенин электри чырым кы-палы турган.

Бо хүнерде «Тинелте» колхоз ажал-агың, экономика талазы-биле чүгө районда эвес, республикада муракчы колхозтарын бирөөш. Ам

ажыл-агыңың хову-шөлде-ринде 25 комбайн, 37 авто-шина, 38 трактор болгаш өскө-да хой алыз амгы үеин чаа техникамы амылдап турар. Колхозтун ажал-ишчилери көдөз ажал-агың культура-ларының оң ажык хевирлерин иштинин амылалында кыл-дыр бүүдүрүп турар.

Соолгу беш чылдардан 1966 чылда колхозтун орулгазы 1509 муң рубль, тараа культу-раларының тарылга шөлү 8000 га, мийистыг бода малдың баш сапы 2095 баш чедир, оң иштиде чүгө инектер 53, а хой болгаш ошкү 5810 баш чедир өскөн. Ол-ла үеиниң дү-ругузда колхоз чылдың-ла бир гектардан-ла 12 центер-ден эвээш эвес дүжүттү алы-ышкан, чагыс 1967 чылда бенин күрүңгө 4394 тонна та-рааны дүжааган. Эрткен чы-лын сүтү бүүдүрер 104 тон-нага, эътти—210, дүжүт—11 тоннага онаашкан.

Артыкчы күштү оң ке-нигүүнерин ичкелкилгине дээрин амылдар бадытаан. Ниятиде бүүдүргөзүңгө хө-жүдүрүшкө болгаш эргөжөп башкарынга колхозчу бүрү-зү ичкелкилг киржиңер ту-дум-ла артык оон бай, кол-хозчуларын амылдары чаа-гай болур. Бистик колхозтун кеңигүүнү бүрүз коллективниг ажал-агыңа ичкелкилг кир-жиңи турар болгаш колхозтун хөжүдүдөзүңгө төлөнтк са-лымшыкын киржиң келген. Хоочунарга эштер Кудрав-цев, Аракчаа, Чиртак-оол, Бали, Яковлев, «Тинелте» Хүндүлүг колхозчуу, хойку эи Олдушпан олар хамаар

жыр. Эрткен үеиниң дүругу-а-нда колхоз бүүдүргөзүңгө кайгамчык кадары эскер. Колхозтун механизастаттын-ган сизенич бригадалыңың бригадир, агроном, тускай эртемниг эи Чиркөктүң удурткан бригаданы эртен чылын 340 тонна бөдүүн мал ченин белеткээш, оон кол-хозтун бода-да, шээр-даа ма-лымчы кышкы үдө кол турар черлеринде чедирип каан.

Колхозтун организа-е-ажыл-агың талазы-биле быжыгы-нымың чүгө оң кеңигүүнери-ниң ажал-агыңа ичкелкилг ичкелкилг, быжыг сагылта-чу-рунуудан чедип адылар. Ынчангаш колхоз баштаар чери күш-ажылдың сагылта-чурумун быжыгаларың, Ус-тав негедөзүн колхозчу ки-жи шымың сагаан турарын-че чүтүлө ичкелкилг сазып, чурук тургустунуң чыгыс-та таарылганың алаа эр-дэ тарбей турар. Моон ачылы-нда колхоз бүүдүргөзүңгө кайы-даа адырында амылдап турарларын бот харыскалга-ам бедөө. Моон барымда-лааш колхоз 1959 чылда аш-та телевириңе районда бир ду-гаар, а 1968 чылда—ийи дыш-таары, беш ажал хүнүң не-делеге харин-даа республика-да бир дугаар шытээш.

Чаа Чижек Устав колхозчу амылдардың моон сонгаар хөжүдүдөзүңгө чүгө иңдг бөзү эвес, колхоз тургузуш-кунуңа чедип алган чедип-кижиперин болгаш ажал-агы-ның экономиказын быжы-лаар талазы-биле чаа сорулга-ларын шигиң ир а э э р и н и д орун айттар, көдөз ичкелки-лерин амылдар кадарыла-ны болгаш культураны бе-лидеринге улуг садыларн чедирер. Ында колхозчуларын хууда болгаш ишти сонугу-галын харылап турар чугула айтырылгар кирген. Ынчалза-даа, чаа Уставты чугаалажып турар үдө бистик артыкчы колхозчуларын боттарының са-нал-ооналыңа чамдык чугула не-меделерин кирерин айтып турганар. Чинээлээр, хоо-чун колхозчу эи Санаров чаа Уставка колхоз баштаар чери бөдүүн — өчкөдүн чылда иңи эвээш дөрт катан бээр деп бе-меделди кирерин сазылаан.

Колхозтун малчынары бо чылдың кыштагылашынынга белеткел амылдарын барык доозуп турар. Шээр мал кыш-таар 19 кыштага улуг, быче мал калжыларын сөзүтүп сөптөлдөш чорудуп турар бис. Сүт-бараан фермалары-нын болгаш хойку бригада-ларын төптөргөдө кышкың берге үзүңгө четчир хире 137 тонна мал ченин чедиртин-ген. Малчынарын чурттага бажынарын тускай органи-застанынг тургустун эвеноу август айдан бээр чору-дун келген.

«Тинелте» колхозтун та-раажыларын келир чылдың дү-жүдүңгө хөргөзүр 1700 цент-нер кызыл-тас урезиниң ам ийгиң арылаашкыныча кир-ген. Урезин арылаашкыны-биле чергелештир колхоз бо чылдың дүжүдүңгө күрүңгө 3000 тонна тараан дүжаар планын 4000 тонна чедирер дээш, күрүне шыгашкыныча тараа сөөртүлгенин үргүлчү-лөп турар. Артыкчы бүгү ке-нигүүнериниң мурунда бо чылын мал болгаш чер ажал-агың продуктуларын бүүдү-рерин, күрүңгө дүжүдүңгө бедик сорулга турар турар.

В. ЕВТУШКОВ,
Кая-Хем районда «Тинелте» колхозтун даргазы.

Келгеш, бүүдүргө-балырткы

көстүп турар кодада өөнчө көөргө, дүндүкте айдандан бот-тун чалбыжы кызыл дым бо-луп шөйлүп үнүп турган.

Дүү-Дарый кайын удуур, тура хонганы чугаа чок. Та чезе хой төрөөн. Хураган-ла доуру-база, улуг олча ол.

Адындан дүжө халааш, оозу-вуң чүтүени укулгаш, ээриниң сойбайн, чударынын дымын сөөртү, сизенге салып каан. Бгдө чаш хураганнарын мааладыр өткени дышалаан. Бөңгө келирге, Дүү-Дарый ожуң-пашын паштаган тур-ган.

— Че, эки хондун бе? — деп, Сагды кадайында сагыш човап айттырган.

Суугу чанында чыткылаан ылыргай шаралыг хураган-нарын өөрүшкүдүл карактары-биле топтап көрүп турар. Саг-ды оларны соок холу-биле суй-бай берген.

— Эки хондун-па, — деп кадайы харылаан. — Кай, даңшы атыс чоруп олурган ол бе? Соолгу-даа тоовас-тыр сен ала.

— Сенээ човааш, сагыш ка-лай дөстүдөр дээр сен. Соок-ка-даа богдур хире эвес мен ийин.

— Бо хойлар артында-ла сен чотугда то каап эгелээш, мени дүне түрөткелер шык-жал. Ол хой оолдатын.

— Дүне хой төртүргө, бер-гөдөр деп билгеш, хураа соон-да дораян-на суудан атта-ныптым. Мынча хураганны чааскаан эккен, кургалып ап, өрөс-лө болган-дыр сен.

Сагды чаш хураганнарын шуптузун тулап, суйбай көр-гөш, чугаалаан:

— Улуг башкы Ленинниң тө-

рүттүнгөн хүнүндөн бээр 100 чыл болуп оюнга белес-селект-тик ууражып дээш, чө хой-га онааштыр 90-дан эвээш эвес хураганны менди камга-лап алып дөт, өтөтүттү ху-ралга сөзүм берипкеш келдим. Бис ам чангыс-даа хураган оскунуп болбас. «Район Сове-дин» депутатты кижжи сөзүн ээ-лээр апар» деп, даргалар-даа ымычпал турдулар. Эки кызып көрөөш. Мурунку чылдарда база-ла улустун куудурунга дүшкөн болгаш бис. Ам чоон-ган деп.

...БАЙ-ТАЙГА районунуң кол-хозтарын каттышкан хура-лы Тээлинин Култура бажы-нынга болуп турган чүве. Мээң-биле кожа сандайда ба-жынып дүктери көгөрлөп эге-лей берген, кижжи ортузу чедип чорутуу хире намызгы, ор-тумак сынып, чазык шырай-лыг ашак кижжи олур. Хураал амылдарына чедир ам-даа элөөн каш минуталар бар боор-га, кожамдан чугаа эрөп, ай-тыра бердим. «Кара-Хол» кол-хозтун муракчы малчыны Хертек Хаажыкович Сагды болду. Устүнде бажыттыңгөн чүдүлдү ычкан ол мээң чугаа-лап берген чүве. Чугаавыс адакталып чүдө, мен малчын-дал мындыг айттыргы салдым: — 1968 чылда төртүрү чүс хойга онааштыр 90, а бо чы-лын 93 хураганны менди ал-ган-дыр силер. Ол эки-дир, харын. А ону канчан чедип ал турар силер? Бо өске малчын-нарга сөзүн болуп турар-дыр ийин, Хертек Хаажыкович. Дон-чүзү-биле чугаалай кааптар силер бе?

— Чугаалап болбайн аан—

дөш, кижим арай боданган

хевирлиг олурган, мынча дей-ди:—А өске малчынар мени мактаы берген дей бербес ир-ги бе?

— Кайын ыччар баар ийик —деп, анаа уааттым.—Олар харын силер дег мындыг му-ракчы кижилерин арга-дур-жулгазын сонугурап турар болгаш. Ынчангаш мен силер-ден дилеп олур мен.

